
RAZLIČITE DIMENZIJE PROCESA GLOBALIZACIJE

DIFFERENT DIMENSIONS OF GLOBALIZATION PROCESS

Milica Nestorović, docent¹⁴⁸

Sadržaj: *Glavni trend koji je okupirao svet poslednjih nekoliko vekova jeste opštepoznati proces globalizacije, koji ima svoje prednosti i nedostatke, i nekoliko različitih dimenzija svog delovanja. Svaka zemlja raspolaže sa različitim prirodnim resursima, drugačijim načinom lokacije kapitala, sredstava, radne snage, čime i poseduju različite načine akumulacije fizičkog, institucionalnog i ljudskog kapitala. Različite karakteristike zemalja upućuju na različite društvene i ekonomske kapacitete i stoga na različite strateške opcije koje primenjuju. Takođe, zavisno od svojih kapaciteta, zemlja će se opredeliti za model veće ili manje zavisnosti od procesa globalizacije, odnosno institucija koje upravljaju ovim procesom.*

Ključne reči: *globalizacija, ekonomija, svetska oligarhija, kapital, (ne)zavisnost*

Abstract: *The main trend that occupied the world the last few centuries did well aware globalization process, which has its advantages and disadvantages, and several different dimensions of their work. Each country has different natural resources, different method locations the capital, resources, manpower, and thus have different ways of accumulation of physical, institutional and human capital. The different characteristics of the countries refer to different social and economic capacity and therefore the different strategic options that apply. Also, depending on their capacity, the country will opt for the model larger or smaller depending on the process of globalization, and institutions that govern the process.*

Key words: *globalization, the economy, the world oligarchy, capital, (in)dependence*

1. UVOD

Evidentno je da postoji izuzetno zavisna veza između ljudi, regiona, država širom sveta i odvijanje niza nezavisnih procesa koji se događaju i obuhvataju čitav svet. Veza između dva i više subjekta u različitim delovima sveta ostvaruje se u veoma kratkom vremenskom periodu, odnosno reč je o samo nekoliko minuta, ili pak sekundi. Integrisanje država i kreiranje jakih veza između strana i vrednosti koje dele, njihovu želju za jačanjem tih veza i uspostavljanjem bliskog i trajnog odnosa koji se zasniva na uzajamnosti i obostranom interesu, postali su realnost današnjice. Upravo, tehnološki razvoj je „glavni krivac“ za ovakvu međuzavisnost i efikasnu povezanost. Zahvaljujući informatičkoj i komunikacijskoj tehnologiji svet je postao jedinstven. Naravno, ova potreba za saradnjom i ujedinjavanjem, za uspostavljanjem brzih i jakih veza ima svoje prednosti i nedostatke.

Ako pođemo od analize pojedinaca, može se lako ustanoviti da postoji različitost svakog od njih. Tako isto, svaka zemlja raspolaže sa nekim svojim prednostima ili nedostacima,

¹⁴⁸ Univerzitet Džon Nezbit, Goce Delčeva 8, Beograd

odnosno bogate su različitim prirodnim resursima, drugačijim načinom lokacije kapitala, sredstava, radne snage, čime i poseduju različite načine akumulacije fizičkog, institucionalnog i ljudskog kapitala. Različite karakteristike zemalja upućuju na različite društvene i ekonomske kapacitete i stoga na različite strateške opcije koje primenjuju [1].

Splet svih odnosa različitih subjekata, na nivou države, regiona, na svetskom nivou, pa i na nivou civilizacije - u raznim oblastima, u različitim vremenskim periodima, pri različitim brzinama odvijanja, sa sve većom tendencijom širenja, oblikovanja i usmerenja od lokanog ka globalnom, od pojedinačnog ka sveobuhvatnom – predstavlja glavni trend koji je okupirao svet poslednjih šest-sedam vekova, a opštepoznat je pod nazivom **globalizacija**.

2. SVEOBUH VATNOST PROCESA GLOBALIZACIJE

Proces savremene globalizacije počinje sa kapitalističkim načinom proizvodnje i industrijskom revolucijom, čiji je cilj sticanje i povećanje profita. Prevođenjem termina globalizacija sa francuskog jezika, dobija se reč – celovitost, sveukupnost. Dok postoje naučnici koji smatraju da je proces globalizacije novijeg datuma, postoje i drugi koji smatraju da je ovaj proces postojao još od XV veka. U radu se polazi od drugog mišljenja i stava da proces globalizacije postoji već šest-sedam vekova unazad, a da su se samo menjali javni oblici, sredstva i sam naziv. Jednostavno, postojala je nužnost pojedinaca, država, regiona, sveta, da se povežu i objedine različita dešavanja, kako na mirko, tako i na makro planu.

O globalizaciji se mnogo priča i uglavnom javnost povezuje ovaj proces sa sferom ekonomije. Međutim, prema Stenli Fišeru, globalizacija je mnogo više nego samo ekonomski fenomen. Evidentne su i tehnološke i političke promene koje pokreću proces ekonomske globalizacije, koja ima masivne neekonomske posledice.[2] Globalizacija nije vezana isključivo za sferu ekonomije, već i za oblast politike, tehnologije, nauke, religije, kulture, zabave, medija itd. Preplavila je sva područja individualne i kolektivne egzistencije. Skoro da nema područja koje nije već pomalo globalizovano. Globalizacija kao celovit proces, objedinjuje različite poglede, shvatanja i aspekte na dešavanja u svetu. Dakle, ovaj proces objedinjuje ekonomiste, politikologe, kulturologe, tehnologe, ideologe, ekologe, vojne strukture i slične učesnike na velikom svetskom tržištu. Prema Entoniju Gidensu, vodećem svetskom sociologu, globalizacija je u mnogim aspektima ne samo nov, već i revolucionarni proces, i smatra se političkim, tehnološkim i kulturnim, koliko i ekonomskim procesom.[3]

***Doc. dr Milica Nestorović**, celokupno obrazovanje stekla je u Beogradu, gde i gradi akademsku karijeru, na Univerzitetu Džon Nezbit. Doktorirala je na temu iz oblasti ekonomije. Autor je više naučnih radova objavljenih u časopisima domaćeg i stranog karaktera, kao i jednog udžbenika. Učestvovala je na više naučnih konferencija.*

Profesionalni interesi u budućoj akademskoj karijeri su u okviru ekonomske teorije i prakse, odnosno u oblasti ekonomije (makroekonomija, mikroekonomija).

Globalizacija ima nekoliko dimenzija[4]:

- 1) **ekonomska dimenzija** — internacionalizacija kapitala praćena brzim razvojem i monopolizacijom tehnologije, omogućila je intenzivno planetarno povezivanje svih elemenata privrednog života;
- 2) **infrastrukturalna dimenzija** — sve brže i svestranije strukturalno povezivanje sve većeg broja društava, kapitala, robe, usluga, radne snage i informacija na velike distance;
- 4) **politička dimenzija** - kriza međunarodno-pravnog suvereniteta i unutrašnje legitimnosti nacionalne države, formiranje regionalno-svetskih institucija upravljanja, sve veći uticaj transnacionalnih i nadnacionalnih institucija, kao i univerzalizacija modela zapadne demokratije na svetskoj sceni;
- 5) **ideološko-kulturna dimenzija** — ideologija u vidu moćne planetarne industrije svesti postala je ključna poluga globalnog poretka moći. Njoj pripadaju masovni mediji, veliki deo kompjuterske industrije, obrazovanja, nauke i umetnosti;
- 6) **vojna i geostrateška dimenzija** - smena bipolarne strukture unipolarnom strukturom organizovane fizičke sile sa tendencijom stvaranja fronta neprikosnovene i neporečive vojne hegemonije dominantnih sila sveta;
- 7) **ekološka dimenzija** - svetska opasnost od ekološki destruktivnog načina proizvodnje (iscrpljivanje sirovina, zagađenost, klimatski poremećaji) koja dovodi u pitanje opstanak planete i postojeće civilizacije.

Dakle, pojam globalizacije odnosi se na povećani stepen integrisanosti nacionalnih ekonomija, privreda širom sveta, posebno putem trgovinskih i finansijskih tokova, ali takođe odnosi se i na kretanje ljudi i ideja, koje je olakšano telekomunikacijskom revolucijom i revolucijom prevoza. [5]

3. ŠTA JE USTVARI GLOBALIZACIJA?

Pojam globalizacije može da se shvati i definiše na različite načine. Optimisti globalizaciju posmatraju kao pozitivan proces koji donosi razvoj tehnologije, proširenje tržišta, veći profit, lagodniji život, razvoj nauke, jednostavno rečeno, kao nužnost povezivanja sveta bez nacionalnih granica. Za druge globalizacija je nužno zlo, prevlast jačih, na primer, Sjedinjenih Američkih Država, Evropske unije, u svim aspektima života: ekonomiji, politici, nauci i kulturi, odnosno oblik kolonijalizma i imperijalizma nad manje razvijenim zemljama.

Odgovor na pitanje: šta je ustvari globalizacija, predstavlja veliku enigmu. Oko odgovora na to pitanje vode se mnogi sporovi u kojima dolaze do izražaja dijametralno suprotna stanovišta. Analitičari poput Held i Mc Grew imaju svoju klasifikaciju stavova prema procesu globalizacije. Oni navode da postoje Hiperglobalisti, Skeptici i Transformacionalisti. Castells, pak ima potpuno drugačiju kvalitativnu definisanost, jer analizira globalizaciju na osnovu efekata tehnologije, proizvodnih procesa i društvenih mreža[6].

U svetu postoji naučni, tehnološki, kulturni i ekonomski progres koji niko ne može da ospori. Proces globalizacije i napredak razvijenih zemalja mogu samo da pomognu privredni razvoj zemalja Trećeg sveta i da poboljšaju kvalitet života celog čovečanstva. Upravo na ovaj način, globalizaciju sagledavaju optimisti, oni koji u njoj vide nove puteve razvoja čovečanstva.

Postavlja se realno pitanje: Da li je put razvoja isti za sve zemlje, bilo da je reč o razvijenim zemljama, zemljama u razvoju ili nerazvijenim zemljama? Kako svaka zemlja raspolaže sa nekim svojim prednostima i nedostacima, odnosno postoje različiti stupnjevi razvoja zemalja, ili sve više korišćena duboka polarizacija na bogate i siromašne, tako je i primetno da postoje one zemlje koje su nezavisne, manje zavisne i zavisne u odnosu na druge zemlje. Upravo i ta različitost u posedovanju prirodnih resursa, u načinu akumuliranja fizičkog, institucionalnog i ljudskog kapitala, jeste razlog kreiranja dva suprotstavljena stava po pitanju procesa globalizacije. Nužan je pluralitet gledišta, pa se autentična rasprava o globalizaciji ne može svesti na izlaganje jednog autora, ma kako ono izgledalo uverljivo.

Na drugoj strani, sve je više onih kod kojih globalizacija izaziva negativno mišljenje, koji u njoj vide ne tako lep put razvoja pojedinaca, država, regiona, pa i sveta. Jednostavno, u procesu globalizacije vide propast sveta. Na sve češćim i masovnijim skupovima protiv globalizacije, oni se zalažu za smanjenje jaza između razvijenih i nerazvijenih, za ravnotežu između tržišta i države, slobode i odgovornosti, za rad dostojan čoveku, za mir, za ekološku zaštitu kao globalnu obavezu, za slobodu, demokratiju i vladavinu prava za sve, za blagostanje svake države, nacije. Kako proces globalizacije optužuju za niz ozbiljnih svetskih problema, tako je došlo do formiranja jakog antiglobalizacijskog pokreta. Ovo je labava organizacija koja optužbe zasniva na tome da postoji rastuća svetska nejednakost u dohocima, brojni ljudski problemi, problemi životne sredine i na žrtvovanju ljudskog blagostanja i životne sredine zarad profita korporacija i multinacionalnih kompanija.[7]

Dakle, globalizacija je protivrečan proces koji povezuje svet, ali ga i baca u duboke podele i polarizacije. Sve uža manjina razvijenog sveta postaje sve bogatija: zemlje G8 čine tek 15 odsto svetskog stanovništva, ali proizvode više od 50 % svetske proizvodnje (22.963 : 40.700 milijardi dolara) i poseduju 85 odsto svetskog bogatstva.[8] Nasuprot njima, na siromašnoj periferiji dve milijarde ljudi je gladno. Svaki četvrti stanovnik planete živi od jednog dolara dnevno, a od gladi umire sto hiljada ljudi dnevno. Demografski i socijalni problemi enormno rastu, stanje prirodnih resursa, vode, kiseonika, zagađivanja, kreću se ka riziku uništenja čovečanstva i planete. Pod dejstvom ovih protivrečnih sila buknuili su nacionalni, verski, kulturni i politički konflikti.

Da budemo potpuno realni, proces globalizacije i sva prateća dešavanja imaju isto koristi, koliko i mana za sve zemlje, bez obzira na nivo razvijenosti zemlje. Mnogim zemljama su se stvorile šanse za trgovinom, kako u okviru nacionalnih granica, tako i na međunarodnom tržištu. Zahvaljujući razvoju međunarodnog tržišta, mnoge zemlje su pospešile svoj izvoz, a pri tome i putem uvoza nabavile sve neophodne resurse koje nemaju. Globalizacija je nužnost razvoja međunarodne konkurencije i međunarodnog tržišta. Istina, kod mnogih zemalja, a posebno kod manje razvijenih, ovo je stvorilo zavisnost od jačih i više zastupljenih zemalja na međunarodnom tržištu. S jedne strane, otvara se mogućnost izvoza i uvoza, mogućnost pristupa i posedovanja novih tehnologija, bolje prilike za upošljavanje sredstava, ljudskog kapitala, znanja, dok s druge strane, stvorena je izuzetna zavisnost zemalja u razvoju i posebno nerazvijenih zemalja, koje su morale da prođu, i još uvek prolaze kroz različite strukturne promene ili ti popularno zvani, kroz proces tranzicije. Opet, jedna grupa stručnjaka i analitičara kažu da je proces tranzicije završen, a zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje nikako da izađu iz nekakvih promena.

Sam proces globalizacije, koji je menjao svoje pojavne oblike i sredstva tokom vekova, nije problematičan sam po sebi, već problem leži u onim koji ga vode. Još od vremena Velike depresije 1929. godine, perioda Dugog svetskog rata, kada su formirane međunarodne

finansijske institucije poput Međunarodnog monetarnog fonda, Svetske banke, Svetske trgovinske organizacije, teži se ka opštoj institucionalizaciji međunarodnih ekonomskih odnosa. Metod i instrument globalizacije postaje savremena institucionalizacija međunarodnih ekonomskih odnosa [9]. Odluke međunarodnih ekonomskih institucija utiču na položaj zemalja članica, ali sve više i zemalja nečlanica. Ove institucije od tada definišu pravila igre, što se poklapa sa nepisanim pravilom da ko je vojno, politički, ekonomski jači piše pravila, dok se drugi povinuju i teže ka integrisanju u njihove krupne sisteme. Zbog toga, opada značaj države kao subjekta međunarodnih ekonomskih odnosa i to posebno u zemljama koje nisu vojno, politički i ekonomski jake.

Upravljanje globalizacijom je vrlo često išlo u korist razvijenih zemalja. Ostale zemlje su samo služile kao sredstvo za dolaženje do cilja, odnosno maksimizacije profita, korišćenje prirodnih resursa, akumuliranje bogatstva i sličnih ciljeva. Često su ove institucije pristupale globalizaciji sa stanovišta uskogrudnih postavki, oblikovanom vizijom ekonomije i društva[10].

Opšte je nastojanje da se pojedinačni državni subjekti vežu u okvir nekakve međunarodne institucije. Ograničavanje suvereniteta nacionalnih država je neminovan proces. Na taj način pojavljuju se novi institucionalizovani subjekti, kao što su nadnacionalne, međunarodne, međudržavne i transnacionalne organizacije [11]. U nove subjekte međunarodnih ekonomskih odnosa, između ostalih, spadaju: transnacionalne korporacije, međunarodne organizacije i institucije, politički, ekonomski i vojni savezi, regionalne integracije, nevladine organizacije, crkve, parareligijski pokreti, kulturni i subkulturni pokreti, transnacionalne tehnološke i saobraćajne celine, veliki informatički sistemi, Internet, globalni mediji, itd.

U procesu globalizacije, postoje dve strane.

- **Razvijene zemlje**, koje teže ka definisanju opštih pravila poslovanja, trgovanja, vođenja ekonomske politike, pravila ponašanja država koje nisu vojno, politički i ekonomski jake. Njihov naziv jeste svetska oligarhija [12]. Zemlje svetske oligarhije imaju moćne nacionalne privrede i transnacionalne kompanije. U ovim zemljama (na primer, SAD, Japan) poklapaju se nacionalni interesi i interesi za ostvarenjem ekonomskog suvereniteta sa interesima krupnog kapitala. Svetska oligarhija zajedno sa transnacionalnim kapitalom konstantno nastoji da potčini države i njihove nacionalne ekonomije svojim interesima radi maksimizacije sopstvenog profita. Oni deluju preko korporacija, banaka i naučnih konsultantskih i pravnih institucija koje im adekvatno služe. Bez obzira na svu svoju bezobličnost, svetska oligarhija u praksi deluje veoma koordinirano zbog jednostavne činjenice da je povezuje isti ekonomski interes, a to je maksimizacija profita.

- **Zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje**, koje teže da zarad svog interesa koji se takođe odnosi na maksimiziranje profita i čuvanje suvereniteta, poštuju pravila jačih, odnosno svetske oligarhije i priključe se u njihove krupne sisteme, privredne tokove. Ovo su zemlje koje nisu vojno, politički i ekonomski jake. Dakle, države i njihove nacionalne ekonomije koje ne pripadaju svetskoj oligarhiji teže da se uključe u privredne tokove koje nameće svetska oligarhija, ali da pri tom maksimalno sačuvaju svoje nacionalne interese, ekonomski i pravni suverenitet, a istovremeno i maksimiziraju sopstveni profit.

Između ove dve interesne strane nalaze se zemlje koje pokušavaju na sve načine da ipak štite svoje nacionalne interese, da se ne odriču ekonomskog suvereniteta i koje nastoje da

kreiraju sopstveni prostor za upošljavanje kapitala, nasuprot transnacionalnom kapitalu. Među ovim zemljama nalaze se [13]:

- zemlje Evropske unije koje su se velikim delom odrekle nacionalnog ekonomskog suvereniteta u korist evropskog transnacionalnog kapitala,
- novoundustrijalizovane zemlje Jugoistočne Azije, Kina i Indija, koje manje-više uspevaju da štite nacionalne ekonomske interese i istovremeno uspešno privlače inostrani kapital,
- zemlje Latinske Amerike koje svim silama pokušavaju da stvore prostor za sopstveni kapital u uslovima dominacije transnacionalnih korporacija.

U novom svetskom poretku postoje različiti oblici dominacije i modeli zavisnosti. Realno je očekivati da će, doći do uključivanja u proces globalizacije, zemalja svih stupnjeva razvijenosti, ali po različitim modelima zavisnosti. To je isključivo odluka njihovih kreatora iz različitih oblasti. Praksa pokazuje da je većina ovih zemalja, suočena sa razorenom ekonomijom, urušenim i neizgrađenim institucijama, narušenim ljudskim pravima i principima pravne države i vladavine prava.

4. ZAKLJUČAK

Kako svaka zemlja na različite vrši akumuliranje fizičkog, institucionalnog i ljudskog kapitala, jer raspolaže sa različitim prirodnim resursima, faktorima proizvodnje, lokacijom i načinom alociranja kapitala, sredstava, radne snage, tako i poseduje različite društvene i ekonomske kapacitete, pa stoga ima različite strateške opcije koje primenjuju. Da li će se priključiti procesu globalizacije, na koji način, u kojoj meri, to su sve dileme koje ostaju kreatorima njihovih nacionalnih ekonomija. Bitna je spremnost zemlje da sačuva svoj ekonomski suverenitet, nacionalni interes, profit, a opet i sa druge strane spremnost da maksimizira profit, obezbedi bolje upošljavanje kapitala i radne snage u okvirima nacionalnih granica i izvan njih. Kao značajno, javlja se pitanje kako se prilagođavati globalizaciji, a pri tom izbeći njene najnepovoljnije efekte i ostvariti, u maksimalno mogućoj meri, napredak sopstvenog, društva i države. Uspeh je za zemlju da uspe da se adaptirati globalnom poretku, ali bez jednostavnog prihvatanja politike uslovljavanja institucija i gubljenja sopstvenog identiteta. Međutim, prosto je nezamislivo da zemlja želi da se priključi u krupne sisteme, privredne tokove svetske oligarhije, a da pri tome sačuva svoju nezavisnost. Ključni nedostatak zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja, a prednost svetske oligarhije, jeste kapital. Deficitarna strana po pitanju kapitala, svakako su zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje.

Posledice globalizacije na nacionalne države su dvojake. S jedne strane, u toku su procesi ubrzane modernizacije, liberalizacije ekonomskog i političkog života, formalno uvođenje pluralizma i parlamentarizma, pravne države i ljudskih prava, oslobađanje civilnog društva itd. Ali, s druge strane, posledice su i ograničavanje suverenosti, strukturalna zavisnost i stvarna podređenost nacionalnih država, represivna međunarodna podela rada, tehnološko kmetstvo, dužničko i ekološko ropstvo, nadeksploatacija radne snage i prirodnih resursa, deformisani privredni razvoj itd.

Globalizacija je trend koji je okupirao pojedince, države, regione, čitav svet, u većoj ili manjoj meri, uz model veće ili manje zavisnosti. Kako je kapital i njegova dominacija glavni glumac globalne predstave, tako će se uticaj globalizacije, sa svim pozitivnim i negativnim dejstvima nastaviti, a da li će u budućnosti menjati svoj pojavni oblik, sredstva ili naziv, ostaje da se vidi.

REFERENCES

- [1] Deo rečenice napisan uz pomoć: Stretton, H. (1999) *Economics: a new introduction*, Pluto press, London-Sterling, Virginia, str.761.
- [2] Fischer, S., *Globalization and Its Challenges*, [Peterson Institute for International Economics](https://piie.com/fischer/pdf/fischer011903.pdf), <https://piie.com/fischer/pdf/fischer011903.pdf>
- [3] Isto
- [4] Podela definisana na osnovu: Gavrilović, M. (2009) *Uticaj globalizacije na tržišne reforme privrede Srbije*, master rad, Megatrend Univerzitet, Beograd; Pantelić, I, Pavićević, V., Petrović, V., Milovanović, G. , *Aspekti globalizacije*, Beogradska otvorena škola, Beograd, <http://www.bos.rs/materijali/aspekti.pdf>, str. 21
- [5] Salvatore, D. (2014) *Međunarodna ekonomija*, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu, deveto izdanje, str.14
- [6] Bryane Michael, *Theorising the Politics of Globalisation: A Critique of Held et al.'s "Transformationalism"*, *Journal of Economic and Social Research* 4 (2), <http://jesr.journal.fatih.edu.tr/Globalisation.pdf>, 3-17
- [7] Salvatore, D. (2014) *Međunarodna ekonomija*, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu, deveto izdanje, str.14
- [8] Podaci preuzeti iz: Sclair, L. (2001) *The Transnational Capitalist Class*, Oxford Blackwell Publishers, pp. 125.
- [9] Stojanović, I. (2005) *Međunarodni ekonomski odnosi*, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, str. 1-5
- [10] Štiglic, Dž. (2002) *Protivrečnost globalizacije*, SBM-x, Beograd, str. 225.
- [11] Stojanović, I. (2005) *Međunarodni ekonomski odnosi*, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, str.2
- [12] Svetska oligarhija - vladavina malog broja moćnika koja deluje veoma koordinirano zbog činjenice da je povezuje isti ekonomski interes – maksimizacija profita.
- [13] Stojanović, I. (2005) *Međunarodni ekonomski odnosi*, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, str.3